

לימודי ארץ-ישראל וארכאולוגיה

ירושלים מן הכיבוש הצלבני ואילך

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון	—	(40×1)	—	40	נקודות
פרק שני	—	(20×1)	—	20	נקודות
פרק שלישי	{	(20×1)	—	20	נקודות
<u>או</u>					
פרק רביעי	{	(5×4)	—	20	נקודות
פרק חמישי					
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) לפני שתענה, קרא בעיון את ההוראות בראש כל פרק.

(2) שים לב: בנושא "אתרי השטח" עליך לענות על השאלות בפרק השלישי או בפרק הרביעי לבחירתך.

הערות: בעמוד 9 בשאלון מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.

בעמוד 10 בשאלון מפורטים אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה. האתרים מסודרים לפי תקופות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתובת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

שים לב: (1) בעמוד 9 מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.
(2) בעמוד 10 מפורטת רשימת אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה.
(3) ענה על השאלות בכל פרק לפי ההוראות.
בשאלות שבחרת ענה על כל סעיפי השאלה (מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

פרק ראשון (40 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

1. חדירת המעצמות

- חדירת המעצמות האירופיות למזרח התיכון במאה ה-19 השפיעה רבות על ההתפתחות של ירושלים.
- א.** הסבר את הרקע למעורבות של המעצמות האירופיות בנעשה בארץ-ישראל בתקופה הזאת ואת הסיבה להתמקדותן בירושלים. (8 נקודות)
- ב.** לפניך שמות של אירועים או תהליכים שתרמו להעמקת המעורבות של המעצמות בארץ-ישראל. בחר באחד מהם, תאר אותו והסבר את תרומתו להעמקת המעורבות של המעצמות בארץ-ישראל.
- מסע נפוליאון
 - שלטון מוחמד עלי
 - מלחמת קרים
 - חפירת תעלת סואץ
- (8 נקודות)
- ג.** בירושלים, אחד מן הסממנים המרכזיים של חדירת המעצמות היה בניית מבנים המזוהים עם אותן מעצמות. ציין שלושה סוגים שונים של מבנים שנבנו על ידי המעצמות בירושלים, וציין שם של מבנה אחד מכל סוג. (8 נקודות)
- ד.** הסבר כיצד השפיעה חדירת המעצמות על התפתחות הטכנולוגיה והמדעים בארץ-ישראל במאה ה-19. הבא שתי דוגמאות להתפתחות זו. (10 נקודות)

(שים לב: סעיף ה של השאלה בעמוד הבא.)

ה. לפניך קטע מתוך יומנו של צ'רלס וורן, שהיה אחד מראשוני הארכאולוגים שחפרו בירושלים במאה ה-19. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.

כעת זחלנו על ארבע, וחשבנו שאנחנו מתקדמים בנוחות, שכן המים היו בגובה של 10 ס"מ בלבד [...] לפתע נשטפו אלינו גבעולים של כרוב ושמן לב לעובדה שהמים עולים. [...] המים שטפו בכוח, בגובה 30 ס"מ, ואנחנו זוחלים בהם על גחוננו, היינו שקועים בהם עד צוואר. [...] המנהרה הייתה בגובה 40 ס"מ, ולנו נותרו בדיוק 10 ס"מ מרחב נשימה, והתקשינו למדי לסובב את צווארנו כדבעי. שמת לי לב שפי מצוי מתחת למים [...] כאן בלעתי בשוגג חלק מן העיפרון שלי ובמשך דקה או שתיים נשנקתי.

(ר' רייך, **לחפור את עיר דוד**, יד יצחק בן צבי, 2011, ע' 12)

איזה ארגון שלח את וורן לירושלים? הסבר כיצד חדירת המעצמות לארץ-ישראל אפשרה את פעילותו של ארגון זה.
(6 נקודות)

2. תשתיות בירושלים בתקופות שונות

- א. ברבות מן השכונות היהודיות שהוקמו מחוץ לחומות מן המחצית השנייה של המאה ה-19 ואילך, הוקמו מתקנים שנועדו לשרת את כלל תושבי השכונה.
ציין מתקן אחד כזה, ותאר כיצד הוא תוחזק. (6 נקודות)
- ב. בחר באחד מן הרחובות שלאורכם נבנו שכונות יהודיות במחצית השנייה של המאה ה-19.
ציין את נקודת המוצא של הרחוב שבחרת ואת כיוונו, ותאר בקצרה שני מבנים, מוסדות או שכונות שנבנו לאורכו. (8 נקודות)
- ג. תאר את תשתיות המים של ירושלים (בתוך העיר ואל העיר) ערב מלחמת העצמאות.
הסבר מדוע מצוקת המים בירושלים החמירה לאחר מאי 1948, ותאר שתי דרכים שבהן התמודדו עם מצוקה זו. (12 נקודות)
- ד. בירושלים של שלהי התקופה העות'מאנית לא היה שירות דואר אחד, אלא כמה שירותי דואר.
ציין מי היו היוזמים של הקמת שירותי הדואר האלה, והסבר מדוע הם הוקמו. (6 נקודות)
- ה. בשנת 2018 נחנך קו הרכבת המהיר לירושלים.
ציין מתי נחנך קו הרכבת הראשון לירושלים, והסבר מה אפשר ללמוד מסלילת קו הרכבת הזה על התפתחות ארץ-ישראל בכלל ועל התפתחות ירושלים בפרט. (8 נקודות)

פרק שני (20 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 3-4.

3. תקופת המנדט

א. בתקופת המנדט נבנו בירושלים שכונות מכמה טיפוסים. טיפוס אחד הוא "שכונת גנים".

תאר שני מאפיינים של טיפוס זה, וציין שם של שכונת גנים אחת.

(10 נקודות)

ב. בתקופת המנדט הדגישה התנועה הציונית את החשיבות של ירושלים לציונות. ציין מבנה אחד שנבנה בירושלים

בתקופה הזאת, והסבר מדוע בנייתו בעיר מבטאת חשיבות זו.

(10 נקודות)

4. מלחמת ששת הימים

א. אילו שלוש חטיבות לחמו בירושלים ובסביבתה במלחמת ששת הימים? תאר בקצרה קרב עיקרי של שתיים מהן.

(10 נקודות)

ב. מאילו כיוונים נכבשה העיר העתיקה במלחמת ששת הימים? הסבר מדוע היא נכבשה דווקא מכיוונים אלה.

(10 נקודות)

פרק אתרי השטח

שים לב: עליך לענות על השאלות בפרק השלישי או בפרק הרביעי לבחירתך.
ענה על השאלות על פי ההוראות בפרק שבחרת.

פרק שלישי – אתרי השטח (20 נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 5-7.

5. נספח א

- א. זהה את המבנה הנראה בנספח א, ציין באיזו תקופה הוא נבנה ומי בנה אותו. (4 נקודות)
- ב. ציין את השם של שני מוסדות או מבנים נוספים בירושלים שנבנו על ידי אותה מעצמה שצינת בסעיף א, ותאר אותם. (8 נקודות)
- ג. למבנה הנראה בנספח ולשני מוסדות יהודיים שהוקמו סמוך לו, היה אותו תפקיד. הסבר מדוע הוקמו המוסדות היהודיים דווקא באזור זה. (8 נקודות)

6. נספח ב

- א. זהה את המבנה הנראה בנספח ב, כתוב באיזו תקופה הוא נבנה ומי בנה אותו. (4 נקודות)
- ב. איזה סגנון אדריכלי מאפיין את המבנה הנראה בנספח? תאר שני מאפיינים של סגנון זה הנראים במבנה. (8 נקודות)
- ג. באזור שבו נבנה המבנה הזה התחוללו קרבות. תאר בקצרה קרבות אלה, והסבר כיצד סימן אחד במבנה מעיד על הקרבות שהתחוללו בקרבתו. (8 נקודות)

7. נספח ג

- א. זהה את האתר הנראה בנספח ג, וכתוב באיזו מלחמה ובאיזה מבצע הוא נכבש. (5 נקודות)
- ב. הסבר את מטרות המבצע, והסבר כיצד כיבוש האתר סייע לממש מטרות אלה. (8 נקודות)
- ג. הסבר מה היה התפקיד הצבאי של האתר ערב מלחמת ששת הימים. (7 נקודות)

פרק רביעי – אתרי שטח (נוסח חדש) (20 נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על שאלה 8.

8. בחר באחד מן האתרים הנראים בנספחים, וכתוב שלט שבו הסבר קצר על האתר שבחרת (עד עשר שורות). ציין במחברת הבחינה את מספר הנספח שבו נראה האתר שבחרת לכתוב עליו.
בהסבר צריכים להיכלל לפחות שישה מן הנושאים האלה:

- שם האתר
 - מיקום האתר
 - חשיבות האתר
 - מתי נבנה האתר, ומי בנה אותו
 - התפקיד של האתר
 - עיקרי תולדותיו של האתר
 - מאפיינים אדריכליים של האתר
 - כיצד האתר מדגים תקופה אחת בתולדות ירושלים
 - כל מידע אחר הקשור לאתר ולדעתך הוא מידע חשוב
- שים לב: הקפד על ניסוח ההסבר. כתוב את המידע כפסקה שלמה ולא כרשימת מאפיינים.

פרק חמישי — מושגים (20 נקודות)

הסבר ארבעה מן המושגים 9-16 (לכל מושג — 5 נקודות).

שים לב: בהסבר המושג התמקד בדברים אלה:

- בהגדרה
- במידע החשוב ביותר
- בהרחבה או בהדגמה

9. טמפלוס דומיני (מקדש האדון)

10. אַבְלָק

11. הגנרל אלנבי

12. סן סימון

13. בית ספר למל

14. קרבות לטרון

15. חוק יסוד: ירושלים

16. "הראשון לציון"

בהצלחה!

התקופות העיקריות בתולדות ירושלים

(מן המאוחרת ביותר לקדומה ביותר)

השנים	התקופה
משנת 1967	ירושלים המאוחדת
1967-1948	ירושלים החצויה
1948-1917	תקופת המנדט
1917-1801	המאה ה־19 (שלהי התקופה העות'מאנית)
1800-1517	התקופה העות'מאנית
1517-1260	התקופה האיובית והממלוכית
1260-1099	התקופה הצלבנית
1099-638	התקופה הערבית (התקופה המוסלמית הקדומה)
638-324	התקופה הביזנטית (תקופת התלמוד)
324-70	התקופה הרומית המאוחרת (תקופת המשנה)
63 לפנה"ס - 70 לספירה	שלהי ימי בית שני ותקופת בית הורדוס (התקופה הרומית המוקדמת)
332-63 לפנה"ס	התקופה ההלניסטית (תקופת בית שני / התקופה החשמונאית)
538-332 לפנה"ס	שיבת ציון (תקופת בית שני / התקופה הפרסית)
586-538 לפנה"ס	התקופה הפרסית
928-586 לפנה"ס	ממלכת יהודה (תקופת בית ראשון / תקופת הברזל)
1000-928 לפנה"ס	הממלכה המאוחדת (התקופה הישראלית / תקופת הברזל)
1200-1000 לפנה"ס	תקופת השבטים ומלכות שאול
עד 1200 לפנה"ס	תקופת הברונזה / התקופה הכנענית

רשימת אתרי השטח, לפי תקופות (מון המוקדמת למאוחרת)

התקופה הצלבנית

— כנסיית הקבר (תצפית מבחוץ)

התקופה הממלוכית

— מבנים טיפוסיים ברחוב השלשלת

— בית כנסת הרמב"ן (תצפית מבחוץ)

התקופה העות'מאנית

— חומות העיר העתיקה ושעריה (יפו, ציון)

— בתי הכנסת הספרדיים (תצפית מבחוץ)

המאה ה-19

— מגרש הרוסים: הכנסייה, בית סרגיי (תצפית מבחוץ)

— נוטרדאם (תצפית מבחוץ)

— בית החולים הגרמני (תצפית מבחוץ)

— הרובע היהודי: בית הכנסת "החורבה"

— משכנות שאננים

— ימין משה

— בית הספר כי"ח (אליאנס)

תקופת המנדט

— מלון המלך דוד

— ימק"א

— בניין העירייה

— בית בנק אפ"ק

מלחמת העצמאות

— מנזר סן סימון

— הקסטל

ירושלים החצויה

— קו התפר: ע"ח 9, שיכוני המבצר.

— מעבר מנדלבאום

מלחמת ששת הימים

— גבעת התחמושת

העיר המאוחדת

— שכונת רמת אשכול: המבנים לאורך שדרות אשכול והמרכז המסחרי.

